

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ  
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ  
ДО НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ**

*У статті проаналізовано сучасні підходи до обґрунтування необхідності спеціальної підготовки майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи.*

*Автор на основі вивчення польських, українських, російських досліджень у галузі обдарованості пропонує своє бачення сутності та структури готовності вчителя початкової школи до роботи з обдарованими дітьми.*

Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів як компетентного, здатного до саморозвитку фахівця активно досліджується в педагогіці та психології вищої школи як України, так і Польщі: підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах нової структури й змісту початкової освіти (Н.М. Бібік, О.Я. Савченко), загальні принципи організації педагогічного процесу та основні напрями конструювання змісту психолого-педагогічної підготовки, що забезпечують формування вчителя-дослідника, який перебуває у постійному пошуку ефективних і раціональних методів навчання і виховання (У. Новацька, Л.О. Хомич), формування творчої особистості майбутнього вчителя (М. Кайдаш-Ауіль, Н.В. Кічук, С.О. Сисоєва), організація професійного самовиховання майбутніх учителів початкових класів (О.Г. Кучерявий), формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів (Л.Л. Хоружа) та ін.

У нових кризових умовах, які сьогодні переживає європейське суспільство, вивчення інтелекту, психологічних механізмів і педагогічних засобів розвитку інтелектуальної обдарованості стає одним із пріоритетних завдань наукових досліджень. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Проте недостатній рівень підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці й мисленні, призводить до неадекватної оцінки їх особистісних якостей і всієї їхньої діяльності. Усе більше досліджень присвячено цій проблемі. Не становить винятку й польська педагогіка, зокрема варто відзначити дослідження Ельжбети

Лодзінської [1], присвячене особливостям роботи вчителя з математично обдарованими учнями 4-8 класів (на матеріалі польської школи). Отже, проблема обдарованості більшості країн, сьогодні набула статусу державно важливої, що призвело до формування соціального запиту на її дослідження, зокрема виникла нагальна необхідність у спеціальній підготовці вчителя початкової школи до розвитку обдарованості учнів.

В Україні проблема підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями набула актуальності лише в останнє десятиліття. Однак, не зважаючи на це, сьогодні вона набуває все більшої актуальності, про що свідчать і дисертаційні дослідження у цій сфері. На жаль, їх ще не так багато, однак той факт, що цією проблемою зацікавилися науковці, свідчить про зростаючу увагу держави до питань навчання й виховання обдарованих дітей і молоді. Серед останніх дисертацій у галузі педагогіки, соціальної педагогіки, вікової та педагогічної психології варто виділити роботи польського науковця Е. Лодзінської "Особливості роботи вчителя з математично обдарованими учнями 4-8 класів (на матеріалі польської школи)", українських учених Н.М. Завгородньої "Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу", М.П. Федорова "Педагогічні умови підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми", російських дослідників М.А. Біржевої "Організаційно-педагогічні умови навчання і розвитку інтелектуально обдарованих учнів у початковій школі", Г.В. Тарасової "Організаційно-педагогічні умови розвитку готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми" та інші.

На думку сучасних польських дослідників, проблема виявлення й навчання обдарованих дітей і молоді головним чином є соціально-педагогічною, що потребує пошуку нових підходів до організації їх навчання й побудови нового змісту освіти. Так, Е. Лодзінська [1] зазначає, що у практиці навчання й виховання молоді ця проблема набуває дидактичного й методичного аспектів, оскільки вимагає психолого-педагогічного обґрунтування технологій навчання і виховання обдарованих дітей і молоді, а також побудови відповідних методичних систем, що враховували б особливості психічного розвитку і своєрідність мислення таких учнів. Отже, авторка впевнена, що соціально значима практична потреба у творчо мислячих людях насамперед вимагає відповідних педагогічних досліджень, які розкривали б особливості побудови навчально-виховного процесу при роботі з обдарованими учнями, а також давали б практичні поради й

методичні рекомендації вчителям у питаннях пошуку, навчання й виховання обдарованих дітей [1: 1].

Українська дослідниця Н.М. Завгородня в роботі "Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу" зазначає, що успішне вирішення завдань навчання й виховання обдарованих дітей безпосередньо пов'язане з проблемою *вдосконалення підготовки вчителів*, формування їхньої професійно-педагогічної майстерності [2: 10]. Тому автором розроблено й запроваджено моделі практичної підготовки студентів класичного університету до роботи з обдарованими учнями (складання планів роботи, навчальних занять, розробка форм і методів контролю), зокрема запропоновано спецкурс "Обдаровані учні та особливості їх навчання і виховання" [2: 13].

У дослідженні проблеми обдарованості Г.В. Тарасова виділяє 3 основних площини її дослідження: розробку об'єктивних способів і методик виявлення й типізації обдарованих дітей; розробку й експериментальну апробацію умов і способів роботи з обдарованими дітьми; відбір і *підготовку вчителя* до роботи з розумово обдарованими [3]. Дослідниця привертає увагу до того факту, що питання підготовки вчителя до роботи з розумово обдарованими дітьми на основі особистісно-орієнтованого підходу з опорою на детальну діагностику й визначення інтелектуального профілю учня недостатньо досліджені в педагогічній науці й практиці. Роботи цього напрямку, як правило, присвячені творчим здібностям самого вчителя, але що саме він повинен "творити" з обдарованою дитиною і як це робити практично не розглядається чи розглядається на рівні опису разових заходів або перерахування невеликого набору форм роботи.

Системний аналіз ролі вчителя в успішному розвитку розумово обдарованих дітей дозволив дослідниці виявити протиріччя між об'єктивною необхідністю спеціальної підготовки вчителя до роботи з ними й відсутністю науково обґрунтованих і апробованих на практиці організаційних форм, змісту роботи, умов і способів її здійснення, цілісної моделі підготовки вчителя до цієї діяльності, а також недостатньо повним і систематизованим комплексом дидактично обґрунтованих описів практики роботи шкіл у цьому напрямі [3].

Розкриваючи особливості проектування освітнього процесу для обдарованих школярів молодшого шкільного віку, М.А. Біржева серед концептуальних ідей дослідження характеризує сутність підходу до організації педагогічної діяльності й змісту праці педагога. На її думку, він полягає в інноваційному характері педагогічної діяльності, який забезпечує здобуття об'єктивно і суб'єктивно нових результатів і

продуктів у сфері освіти, що вимагає коректування професійної культури вчителя і його ціннісних орієнтацій, принципової зміни спрямованості в методології і методиці роботи.

Російська дослідниця зазначає, що на перший план у вимогах до особистості вчителя та його професійної підготовки висуваються такі якості, як глибоке знання предметів, що викладаються, і їх широкого культурного контексту, обізнаність у філософських, гуманітарних, екологічних та інших аспектах проблем у суміжних дисциплінах; позитивна Я-концепція; прагнення до безперервної самоосвіти, у тому числі й із метою опанування основами інформаційної культури, з метою набуття навичок освоєння інформаційного простору; відкритість до педагогічних новацій і наявність власних ідей; уміння використовувати знання наук про людину й справляти позитивний вплив на духовно-етичний стан і розвиток особистості учня [4: 14].

Проблема підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями реалізується й у дисертаційному дослідженні М.П. Федорова "Педагогічні умови підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми" [5]. Автор визначає два найважливіших, на його думку, аспекти роботи з обдарованими дітьми: 1) створення системи підготовки спеціалістів для роботи з цієї категорією учнів на основі розробки нових технологій навчального процесу; 2) вивчення педагогічних умов і факторів, які забезпечують можливості для вияву, збереження й розвитку індивідуальної потенції обдарованості у дітей [5: 8].

Дослідник визнає необхідність удосконалення підготовки вчителів, їх професійно-педагогічної майстерності й творчості. Зважаючи на це, М.П. Федоров сформулював низку вимог до вчителя, покликаного працювати з обдарованими дітьми: володіння спеціальними навчальними програмами, наявність певного обсягу знань про природу дитячої обдарованості, структурні типи й особливості її вияву, вміння спілкуватися з незвичайними дітьми, організувати навчально-пізнавальну діяльність із урахуванням рівнів і сфер вияву обдарованості кожного учня, бачити в кожному з них творчу індивідуальність, запроваджувати в своїй професійній діяльності елементи нових технологій тощо [5: 11-12].

Автор визначив педагогічні умови, що забезпечують виявлення, збереження й розвиток обдарованості дитини. Зокрема акцентується увага на необхідності перебудови навчальних планів і розробці нових технологій навчання; створенні умов емоційно-доброзичливого ставлення до особистості учня, підтримкою на уроках і в позаурочний час, ситуації повного психологічного комфорту; застосуванні

принципів диференціації та індивідуалізації навчання й виховання на основі стимулювання й розвитку обдарованості, створенні умов для самовияву особистості в процесі навчальної діяльності, врахуванні індивідуальних особливостей кожного учня. При цьому диференціація навчально-виховної діяльності досягається за рахунок варіативності самого процесу навчання, темпу вивчення навчального матеріалу, адаптації змісту і обсягу навчальних завдань до індивідуальних можливостей дітей, організації класів і груп педагогічного вирівнювання (адаптація і здоров'я), класів, творчих груп для обдарованих дітей [5: 10].

М.П. Федоровим запропоновано шляхи перебудови системи загальнопедагогічної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, що полягають у вдосконаленні теоретично-методичної підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми, а також практичної підготовки студентів, що передбачає включення їх у практичну діяльність шляхом організації та проведення педагогічних практик. При цьому автор наполягає на використанні активних форм організації позакласної роботи з метою створення оптимальних умов розвитку творчої особистості майбутнього вчителя, а саме: участі в роботі педагогічних дискусійних клубів, студій, творчих об'єднань; заохочення студентів до науково-дослідної роботи; участь у роботі психолого-педагогічного семінару для батьків обдарованих дітей, у роботі творчої лабораторії "Обдарована дитина" з метою теоретичного обґрунтування форм і методів навчально-виховної роботи з обдарованими дітьми [5: 14].

Аналізуючи проблему підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми, М.П. Федоров доходить думки, що не кожен учитель може працювати з обдарованими дітьми. Учитель, здатний до роботи з обдарованими дітьми, – це творча особистість із високим ступенем розвинутості мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, і яка внаслідок спеціальної професійної підготовки й постійного самовдосконалення набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці з обдарованими дітьми, оволодіває творчими вміннями з виявлення, збереження й розвитку здібностей і обдарувань дітей у навчально-виховному процесі.

За таких умов здатність творчого вчителя до педагогічної взаємодії з обдарованими дітьми характеризується не тільки високим рівнем педагогічної креативності, відповідними сучасними вимогами до рівня знань предмета, який викладається, але й набутими психолого-педагогічними знаннями, вміннями й навичками, які забезпечують

його ефективну взаємодію з обдарованими учнями з розвитку їх творчих можливостей у навчально-виховному процесі.

Узагальнюючи все вищезазначене, під готовністю майбутнього вчителя початкової школи до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів ми розуміємо цілісне внутрішнє особистісне утворення випускника педагогічного ВНЗ, яке ґрунтується на засвоєних професійно значущих (психолого-педагогічних, фахових, методичних) знаннях, уміннях, навичках, способах діяльності, набутому досвіді й особистісних якостях, яке забезпечує його ефективну взаємодію з інтелектуально обдарованими учнями з розвитку їх розумових можливостей у навчально-виховному процесі.

### Список використаних джерел та літератури

1. Лодзінська Е. Особливості роботи вчителя з математично обдарованими учнями 4-8 класів (на матеріалі польської школи) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія і методика навчання математики" / Ельжбета Лодзінська. – К., 2001. – 19 с.
2. Завгородня Н.М. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / Н.М. Завгородня. – К., 2006. – 22 с.
3. Тарасова Г.В. Организационно-педагогические условия развития готовности учителя к работе с одаренными детьми : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. / Г.В. Тарасова. – Казань, 2005. – 267 с.
4. Биржева М.А. Организационно-педагогические условия обучения и развития интеллектуально одаренных детей в начальной школе : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / М.А. Биржева. – М., 2007. – 25 с.
5. Федоров М.П. Педагогічні умови підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / М.П. Федоров. – Луганськ, 2000. – 21 с.

***Klymeniuk J.M. Naukowe podejście do określenia przygotowania przyszłego nauczyciela klas podstawowych do nauczania dzieci utalentowanych.***

*W artykule przeanalizowano współczesne podejście do uzasadnionego obowiązkowego przygotowania przyszłego nauczyciela do rozwijania intelektu uzdolnionych uczniów szkoły podstawowej. Autor na podstawie przeanalizowanych, polskich, ukraińskich i rosyjskich badań w dziedzinie wyjątkowych talentów proponuje swój punkt widzenia oraz strukturę przygotowania nauczyciela klas podstawowych do pracy z utalentowanymi dziećmi.*

***Klimenyuk Yu. M. Scientific Approaches to the Definition of the Readiness' Essence of the Prospect Teacher of Junior School to Gifted Pupils' Teaching.***

*The modern approaches to the substantiation of the necessity of special training of the prospect teachers to the development of gifted junior pupils is analyzed. The author with the help of studying the Polish, Ukrainian and Russian researches in the field of giftedness, offers his understanding of the essence and structure of the readiness of the prospect teacher of junior school to gifted pupils' teaching.*